

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ Т.Г.МАСАРИКА

Нещодавно виповнилося 150-річчя від дня народження Томаша Гарріга Масарика – першого президента Чехословацької Республіки, керівника ліберальної Чеської народної, потім Прогресивної партії, голови Чехословацької народної ради. Але Т.Масарик філософ, соціолог, логіст, публіцист, професор Карлового університету в Празі. У 1930 році йому народними зборами було присвоєно звання Людини держави, а пізніше – титул “президент Визволитель”. Це вчений і діяч європейського масштабу.

Т.Масарик був у своєму часі чи не один із видатніших теоретиків проблем демократії в середній Європі. Його вагомість полягає не тільки в теоретичних розробках, але і питаннях втілення практичної демократичної політики. Свої суспільно-політичні погляди виклав у ряді праць, серед яких “Соціальне питання”, “Як працювати?”, “Про народність як вступ до історії філософії”, “Соціологічне вчення про державу”, “За нову Європу”, “Світова революція”, “Модерна людина і релігія”, “Чеське питання”, “Бій за релігійність”, “Гуманізм і людяність” та ін. В роботах під впливом Огюста Конта, Джона Стюарта Міля, Герберта Спенсера та ін., які, в предтечі тогочасного лібералізму, виступили з новими ідеями – позитивізму. Т.Масарик продовжив розробку цієї концепції, але з релігійно-етичним ухилом.

Він, зокрема, як і його попередники, стверджував, що наступас “позитивна” свідомість. На цій основі змінюється реакційна аристократія і анархічна республіка на нову соціально-політичну систему. Наступає вік людського розуму і людського суспільства. Він виступає проти волюнтаризму і переоцінки ролі “великих людей”, вказуючи на відповідність політичного режиму рівню розвитку цивілізації. Не відкидаючи ролі економічного фактору, все ж рахував, цивілізацію насамперед духовно-психологічною спільністю, спільністю ідей.

В своїй фундаментальній праці “Світова революція” він намагався дати відповідь на самі злободенні питання про демократію, демократію як погляд на світ і життя, про суть демократичного ідеалу, про співвідношення індивідуалізму і демократичної автократії, роль для демократії науки, освіти, формування інтелігентності в масах, висуває лозунг “Ісус, а не Цезар”.

У відповідях на ці питання наголошує, що демократія ніде не здійснена, всі демократичні країни є лише спробою, намаганням до демократії. Демократичні держави “одні більше, другі менше” є лише “зрідженням” старого режиму, але в них почали ставити головними питання рівності і братства.

Але демократія, наголошує мислитель, є “владою всіх всім”, а не про панування, про “гармонізацію всіх державних сил в суспільстві”. Ідеалом демократії буди би влади, де є рівність, справедливість, але, враховуючи

різні складності, насамперед соціально-політичні потреби всіх народів країни, демократія не може бути лише прямою, насамперед при виборах представників влади, парламенту, який би об'єднував представників різних соціальних груп, вибором типу виборчих систем (ті чи інші мають як свої плюси, так і недоліки), особливо яким шляхом кандидат в депутати завойовує на свій бік виборців.

Однією із складніших проблем, філософ вважає, це те, що демократія розвиває індивідуалізм – свобода є метою, але і підставою демократії. Демократія ж зародилася і народжує “модерний індивідуалізм”. Тому демократія має завдання забезпечити свободи і співпрацю всіх, авторитаризм виборів керівників, а не панів-керівників. Т.Масарик наголошує, що демократія має забезпечити свободи, рівність, братство; але суворо враховуючи кваліфікацію осіб, насамперед їх освітній і професійний рівень, моральність. А це не просто здійснити, тому “демократія відпочиває на індивідуалізмі”, але індивідуалізм не значить лобу волю, зусилля про сильну індивідуальність, не лише самого себе, але і інших громадян.

Як істинний позитивіст, Т.Масарик підкреслює, що розвиток є прогресом наукової думки, наукового духу, всебічної глибокої освіти. Позитивна наука спостерігає за суспільними явищами, відкриває закони їх розвитку, дає знання особі про тенденцію розвитку. Суть цього знання, як він це передбачав (і які актуальні ці питання для сучасної України та інших постсоціалістичних країн!), політичне виховання населення. Виховання значною мірою вимагає самовиховання осіб на різних стадіях їх життя, тобто вимагає соціологізації осіб, говорить про безперервність освіти. Він підкреслює, що саме школярство, школа, освітня установа, на жаль, дає лише знання, але відсутній політичний зміст освіти, динаміка соціальних процесів.

А які ж науки мають розкрити особі динаміку соціальних процесів? У роботах “Основи конкретної логіки” та “Про кваліфікацію наук” дає класифікацію наук, які сприяють пізнанню суспільних явищ та відносин. До них відносить: арифметику і геометрію, механіку (виділяючи фізику і хімію), біологію (ботаніку і зоологію), психологію і соціологію (народознавство, етнологію, антропологію, політичну науку, народне господарство, статистику), мовознавство, естетику і абстрактну логіку.

Із конкретних соціологічних дисциплін найбільше уваги приділяв історії, яку вважав ключовою наукою, бо вона вивчає минуле людства у всій його конкретності і багатогранності, перетворення знань в історичний процес. Саме історія мала за Т.Масариком відігравати основну роль, як матеріал до абстрактної соціології. В цьому змісті історія була конкретною соціологією з позицій динамічного погляду. Аби вона дійсно такою була з філософського погляду, необхідний пошук процесу історичного творення. В той же час в історії він закликав вивчати закони розвитку людського

духу. В “Основах конкретної логіки” не розкриває закономірності розвитку людського духу, наголошуючи, що ще соціологічні науки не настільки розвинуті, щоб було можливим їх наслідки філософськи опрацювати.

Після соціології в системі наук особливе місце займало мовознавство. Він високо оцінював значення мовознавства для розвитку інших наук, бо пізнання мови сприяє виникненню в людський дух.

Передостаннє місце в Масариковій системі наук займала естетика. Розумів що науку як про правила визначення “красоти, благородства і смішного”, як і про їх зворотній бік. Для нього вона була науковою дисципліною про пізнання об'єктивного ґрунту людської любові і ненависті, тобто соціальних конфліктів. Методом естетики є психологічний аналіз. Тобто, Т.Масарик із причин соціальних конфліктів брав за основу не інтереси, потреби, боротьбу за владу, ціннісні орієнтації, а зіткнення між свідомістю і психікою, недосконалість людської психіки, в розходженні почуттів і емоцій. В Масариковому розумінні естетика мала служити не лише для розвитку людських здібностей, вміння, але і філософії.

Групу наук завершує логіка. Як її дефініція Т.Масарик виділяє: “Із всього реалістичного становища визначаємо логіку в розумінні Аристотеля як науку про правила, якими наш дух при безпосередній праці себе веде”. Логіка як теоретична наука займається проблемами “ведення”, як виникає та чи інша проблема, яку роль грає особа, які наслідки її поведінки, але в практичному розумінні головне, наголошує автор, не розум, а почуття.

Всі науки, які розкривають динаміку соціальних процесів, за Масариком, нам необхідні для аналізу тематичних кіл: природа і людина, сім'я та суспільство. “Суспільство, – наголошує Т.Масарик, – завжди було, ніколи не зникає”. Суспільство розвивається від роду до племені, сім'ї та держави.

Т.Масарик, як позитивіст, продовжує у своїх роботах дальшу розробку теоретичних проблем своїх попередників, насамперед одного із провідних представників соціологічного позитивізму Герберта Спенсера. Як і Спенсер, Т.Масарик виходив з тези, що суспільство є живим організмом, в процесі його розвитку ускладнюється його структура, що зумовлює диференціацію функцій. Виділяє, як і Г.Спенсер, два типи суспільства: військовий і промисловий. Прихильник останнього, але підкреслює, що ні одне із них не існує в чистому вигляді, вони взаємозв'язані, головне, котре переважає.

Особливе місце відводив владі. Добра влада посилює сплетіння соціальних взаємовідносин з метою суспільного консенсусу, розвиває організацію праці для підтримки господарського життя. Її мета – добробут індивіду. Тут він ідеалізував капіталізм – вільну конкуренцію, але критикував ріст бюрократії, застерігав, що суспільство не має єдину свідомість, закликав не фетишизувати державу, владу. Всі вони мають свої недоліки.

Одним із важливих питань демократичної держави є організація співноти, формування модерних поглядів у людей на світ і державу,

виховання модерної людини. Це він бачив у визнанні і впровадженні рівності всіх громадян, визнання всім громадянам свободи, гуманістичні заклади братства. "Модерна людина, – писав він, – та власне психологічна, а і соціологічна проблема всіх... знаю лише проблему набожності, завжди була і буде". Приєднуючись до поглядів А.Токвіля, який написав свою знамениту працю про демократію в Америці, Т.Масарик, як позитивіст наголошує, що невід'ємною рисою і властивістю нормального суспільного життя має виступати солідарність, що виявляється в гармонійній єдності політичної асоціації, в гармонії інтересів різних соціальних груп на основі всезагальної любові, всепрощенстві, релігійності. Посилаючись на А.Токвіля, вказує, що ні держава "інститути, парламент, бюрократія, поліція, військо, ні промислова торгівля і т.д., не забезпечує демократію, не забезпечує її ніяка держава", а її має сформувати релігійність в масах, "людськість із найвищою релігійністю", "...втілює релігійність і етику Ісуса", "у любові до Бога і ближнього Ісус бачив весь Закон". Все інше, вказує вчений, є побічне. Тому проголошує заклик: "Ісус – а не Цезар" (тут говорить про Цезаря, який проводив адміністративні і релігійні реформи).

При цьому, Т.Масарик зауважує, що він за демократію, а не теократію, виступає за республіканську форму правління, але на основі релігійності.

Отже, як бачимо, Т.Масарик був видатною особою свого часу, не тільки державний діяч, але і теоретик, даліше розвивав теорію позитивізму, але із релігійним ухилом.

1. Masaryk T.G. Svetová revoluce. ORBIS-Čin, Praha, 1925. – S.532–534, 542, 543, 522–553, 555.

2. Masaryk T.G. Zakladove konkretni logiky. – Hovory, Praha, 1885. – S.98–99, 113, 133, 277–288

3. Masaryk T.G. A humánitás eszményképei. – Košice, 1923.

4. Masaryk T.G. Nová Evropa. – Praha, 1920. – S.38–41.

5. Masaryk T.G. A böji o náboženství. – Praha, 1932. – S.18–21.

6. Masaryk T.G. Moderní člověk a náboženství. – Praha, 1930.

7. Masaryk T.G. Ve klasifikaci VED. – Čes. mysl III, 1902.

8. Masarykův slovník naučný (Lipová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl IV. "Československého kompasu"). – Praha, 1929. – S.775–787.